

rušava prava pojedinaca s "lošijom genetskom kartom". No, ako je genetsko testiranje u interesu javne sigurnosti, npr. za zanimanje pilota – pobjeđuju li tada prava većine zainteresiranih na sigurnost prijevoza ili pravo pojedinca da slobodno odabere svoje zanimanje? Za sada se vrlo korisnim i etički najopravdanim čini korištenje genetskog (DNA) testiranja u kriminalističke svrhe i u svrhu preventivnih aktivnosti, kao npr. otkrivanje ranog stadija karcinoma dojke. No, i rezultati genetskog testiranja mogu biti pogrešni: pozitivno procijenjena žena živi pod psihološkim pritiskom u strahu od oboljenja, a negativno procijenjena žena (koja zapravo ima vjerojatnost oboljenja) zbog rezultata testiranja možda nikada više neće otići na pregled dojke.

Rezultati znanstvenih istraživanja su važni na nacionalnoj, globalnoj i pojedinačnoj razini. S obzirom da je napredak znanosti rapidan, on će uvijek bit brži od zakonodavstva koje bi trebalo osigurati zaštitu prava pojedinca i čovječanstva. Danas je realno, a ne paranooidno, misliti kako se svako novo otkriće može zloupotrijebiti. Konvencija o bioetici Europe ne može ponuditi sveobuhvatna rješenja za sva bioetička pitanja, ali predstavlja okvir unutar kojeg se mogu ustanoviti principi i procedure, važne za detaljno preispitivanje problema koje donosi razvoj biomedicinskih znanosti. Stručnjaci za bioetiku trebaju pronalaziti odgovore i predlagati rješenja za pitanja koja pred njih postavlja društvo. U isto vrijeme, moraju biti spremni i sposobni pružiti javnosti dovoljno informacija, i postaviti bitna pitanja koja donosi znanstveni progres, a koja su često drugačija od onih, potaknutih strahom i nadama, a uz nedovoljno znanje.

Iako znanost ne poznaje nacionalne granice, svaka bi nacija trebala stvarati takve etičke granice koje odražavaju specifičnu tradiciju i socijalne stavove te zemlje. S druge strane, granice trebaju biti fleksibilne za specifične individualne slučajeve i njihova prava, a nepopustljive u obrani od napretka koje vodi nazadovanju prava čovječanstva na održanje prema prirodnom zakonima. Knjiga *Bioetika u Europi* posvećena je realnom, svakodnevnom prostoru između fleksibilnosti i nepovredivosti tih granica, a ispunjen je pitanjima, kao što je: što je važnije – ljudska onipotentnost ili ljudsko dostojanstvo?

Branka Sladović

ABORTION POLITICS Public Policy in Cross-Cultural Perspective

Marianne Githens – Dorothy McBride
Stetson (Eds.)

Routledge, New York – London, 1996.

Pripada li ženi pravo na prekid trudnoće? Ako je odgovor potvrđan, gdje su granice toga prava? Postoji li pravo na zaštitu života od začeca? Ima li u tom slučaju zaštita života zametka prednost pred zaštitom života trudne žene? To su samo neke od dvojki koje su predmetom žestokih rasprava o prekidu trudnoće u nizu država. Pobornici suprotstavljenih mišljenja svoja gledišta argumentiraju pozivanjem na ljudska prava, na moralna i vjerska načela, na medicinska saznanja i iskustva. Političari, od kojih se kroz rad zakonodavnih tijela očekuju (nova) rješenja, često izbjegavaju odlučivanje i izjašnjavanje u strahu od pada popularnosti koji bi nakon toga mogao uslijediti. Ponekad se sudska tijela izjašnjavaju o ustavnosti propisa koji dopuštaju provođenje prekida trudnoće ili ga zabranjuju. Odgovori variraju, od onih koji dosta precizno određuju kriterije, odnosno okvire, u kojima je izvršenje prekida trudnoće prihvatljivo do onih koja smatraju da je odgovor nemoguće pronaći u ustavu, pa pozivaju zakonodavno tijelo da zakonom uredi sporna pitanja. Kakva god bila rješenja zakonodavnih ili sudskih tijela, samo njihovo postojanje još ne jamči da će biti poštovana, odnosno ostvarivana, na primjeren način, a još manje da će sukobi u društvu utihniti.

Sjedinjene Američke Države su dobar primjer države u kojoj ne jenjava sukob onih koji traže apsolutnu zabranu pobačaja, ili barem njegovu vrlo restriktivnu primjenu, i onih koji zagovaraju što veću slobodu žene o prekidu trudnoće. Propitujući uzroke takvog stanja i tražeći smjernice za moguća rješenja, Marianne Githens i Dorothy McBride Stetson su smatrale potrebnim istražiti odnos prema prekidu trudnoće u različitim državama, i to na tri temeljne razine – sa stajališta pravnog uređenja, stvarne dostupnosti usluge prekida trudnoće, te utjecaja konkretnih društvenih okolnosti na prve dvije komponente. Tome je pridodan osvrt na učinke novih metoda oplodnje uz me-

dicinsku pomoć, koje su zatim zajedno s prekidom trudnoće sagledane kroz prizmu suvremenih feminističkih pogleda. Tu su koncepciju Githens i McBride Stetson razradile zajedno s nizom suradnika, a rezultat je knjiga *Abortion Politics – Public Policy in Cross-Cultural Perspective*, koja se sastoji od četiri dijela. Na početku svakog dijela sažetkom temeljnih misli pojedinih poglavlja urednice čitatelja upoznavaju s ciljem tog dijela, povezujući ih ujedno u svojevrsan komentar.

Prvi dio pod naslovom *Rethoric and Reform: Struggles over Law* sastoji se od tri poglavlja, a prikazuje dinamiku promjena pravnih stavova glede prekida trudnoće te utjecaje pod kojima od takvih promjena dolazi.

Prvo poglavlje, *Rethoric and Symbols in American Abortion Politics*, autorice Laure R. Woliwer posvećeno je prilikama u Sjedinjenim Američkim Državama. Woliwer se služi izvadcima iz pisama upućivanima Vrhovnom sudu SAD povodom posljednjeg odlučivanja o okvirima u kojima se može izvršiti pobačaj. Autorica sustavno prikazujući argumente kojima se služe suprotstavljene strane, ističe emotivnu, moralnu te socijalnu pozadinu rasprave o pravu na život nasuprot pravu na slobodno odlučivanje o rađanju. Pritom osobitu pozornost posvećuje stilu izražavanja i terminologiji koja se koristi. Upozorava da zagovornici prava na život koriste određene formule koje ženu marginaliziraju, a zametak ističu u prvi plan. Zamjera im da zastupaju gledišta snažnog emotivnog naboja, ali ne nude rješenja za socijalne probleme s kojima se susreće žena u slučaju neželjene trudnoće.

Drugo poglavlje, *Constitutionalizing Abortion*, napisala je Kim Lane Scheppelle. U radu analizira odluke vrhovnih, odnosno ustavnih sudova, u SAD-u, Kanadi, Irskoj, Njemačkoj i Mađarskoj o usklađenosti postojećih propisa o prekidu trudnoće s ustavom zajamčenim pravima. Premda Scheppelle smatra pozitivnim postavljanje ovog problema u pravne okvire, tvrdi da se do pouzdanih rješenja ne može doći pozivanjem na ustave navedenih država jer oni, izuzev u Irskoj od 1983. godine, ne sadrže odredbe koje bi izričito štatile pravo zametka na život ili pravo trudne žene da slobodno odluči hoće li roditi ili ne, zbog čega su i odluke upitne i izvrgnute oštrim kritikama.

Treće poglavlje prvog dijela, naslovljeno *Reproductive Rights and the Struggle with Chan-*

ge in Eastern Europe, rad je Marianne Githens. Ono pruža uvid u aktualna previranja u bivšim socijalističkim državama istočne Europe, u kojima je prije društvenih promjena pobačaj bio rasprostranjena metoda planiranja obitelji, a u devedesetima ima sve više zahtjeva za restriktivnijim uređenjem ili zabranom njegove primjene. Pritom osobito značajno mjesto zauzima pozivanje na nacionalne interese i na vjerske postulate. Izuzetak od ovog trenda predstavlja jedino Rumunjska u kojoj je prekid trudnoće bio zabranjen prije promjene režima 1989. godine, a nakon promjena je došlo do liberalizacije.

Drugi dio, *The Reality Factor: Availability and Access to Abortion Services*, čine tri poglavlja koja analiziraju mogućnosti ostvarivanja prava na prekid trudnoće. Presudno značenje se prvenstveno pridaje izvorima financiranja prekida trudnoće i ravnomjernom rasporedu, na području čitave države, bolnica, odnosno drugih mjesta u kojima ga je moguće izvršiti. Zatim se kao određeno ograničenje kritizira pretpostavka da liječnik ili tim liječnika odlučuje o tome, može li se prekid trudnoće izvršiti. Konačno, potencijalno se znatno ograničujući učinak pripisuje i negativnom odnosu sredine prema pobačaju.

Donley T. Studlar i Raymond Tatalovich u svom tekstu *Abortion Policy in The United States and Canada* (četvrto poglavlje) uspoređuju ulogu političkih institucija u te dvije federalne države na primjenu utvrđene politike glede pobačaja, ali i drugih okolnosti, primjerice utjecaja uvriježenih društvenih shvaćanja na primjenu novih zakona, koji nastoje u sustav uničiti nove vrijednosti.

Peto poglavlje je rad Dorothy McBride Stetson *Abortion Policy Triads and Women's Rights in Russia, the United States, and France*. Autorica poredbom stanja u SAD-u, Francuskoj i Rusiji, prikazuje kako slična zakonska rješenja mogu biti različito ostvarivana u praksi, kao rezultat različitog odnosa snaga, zainteresiranih društvenih skupina (zakonodavca, žena i liječnika) u pojedinoj državi.

U posljednjem poglavlju drugog dijela (ukupno šestom), *Abortion and Reproductive Choice: Policy and Politics in Japan*, Joyce Gelb propituje okolnosti u kojima se u Japanu primjenjuje prilično liberalan zakon o prekidu trudnoće koji datira još iz 1948. godine. Gelb upućuje na vezu takvog odnosa spram pobačaja i

demografske politike. Ujedno upozorava na često korištenje pobačaja kao metode planiranja obitelji, budući da je izbor kontracepcijskih sredstava vrlo uzak, a edukacija o planiranju obitelji nerazvijena, jer su spolni odnosi i danas u Japanu tema o kojoj se ne govori. Autorica službene podatke, koji ukazuju na relativno nisku stopu pobačaja, dovodi u pitanje, upućujući na društveni odnos prema spolnosti kao uzrok rijetkog prijavljivanja izvršenih prekida trudnoće. Uz to, smatra da mogućnost ostvarivanja prava na pobačaj jednom dijelu žena priječi okolnost da same moraju platiti sve troškove.

Treći dio, *Rethoric, Reality, and Rights: The Implications of the Policy Environment*, sadrži dva poglavlja, čiji autori donekle različito tumače utjecaj integriranja Europe na trend u odnosu prema prekidu trudnoće.

U tekstu naslovljenom *The Stability of Compromise: Abortion Politics in Western Europe* (sedmo poglavlje) Joyce Outshoorn govori o općem trendu liberalizacije propisa o pobačaju čemu je, prema njenoj ocjeni, pridonijelo olakšano kretanje iz države u državu. "Turizam radi prekida trudnoće" utjecao je, naime, na usvajanje fleksibilnijih zakonskih rješenja u onim državama iz kojih su žene odlazile učiniti pobačaj u druge države. Ujedno je proces usklađivanja zakonodavstava doveo do toga da je propisima većine država Europske Unije zajedničko određenje vremenske granice do koje samo o odluci žene ovisi hoće li biti izvršen prekid trudnoće.

Osmo poglavlje, rad Briana Girvina *Ireland and the European Union: The Impact of Integration and Social Change on Abortion Policy* suzdržaniji je utoliko što u liberalizaciji pravnog uređenja pobačaja u okviru Europske Unije otkriva poticaj ne samo za otvorenija shvaćanja nego, s druge strane, i za suprotna nastojanja, tj. pojačan angažman konzervativnih snaga u Irskoj.

Četvrti dio, *Beyond Abortion: New Reproductive Technologies* čine dva poglavlja koja nisu izravno vezana uz temu prekida trudnoće,

ali ih s njom povezuju izvjesni emotivno-simbolički elementi.

U devetom poglavlju, *Confronting Consequences of Medical Technology: Policy Frontiers in the United States and France*, Jennifer Merchant upozorava na pravna pitanja koja proizlaze iz primjene oplodnje uz medicinsku pomoć, ali i na mogućí razvoj novih društvenih odnosa zbog novih oblika roditeljstva, koje je moguće predvidjeti kao posljedicu novih metoda oplodnje uz medicinsku pomoć.

Deseto poglavlje, *Feminist Perspectives on Abortion and Reproductive Technologies* autorice Dorothy McBride Stetson propituje opasnosti korištenja ženskog tijela za unapređivanje medicine i znanosti. Autorica izražava bojazan da nove metode oplodnje mogu ženi oduzeti stvarnu kontrolu nad rađanjem. Upozorava, zatim, na opasnost da se selektivni pobačaj koristi na štetu ženskog spola pa u vezi s time valja ponovno preispitati pretpostavke za ostvarivanje prava na prekid trudnoće. No takve su rasprave, navodi se, na samom početku jer nema dovoljno osobno zainteresiranih žena da bi pokrenule šira društvena akcija.

Za kraj valja primijetiti da je šteta što nije postignut viši stupanj usklađenosti pojedinih poglavlja, čime se moglo izbjeći suvišno ponavljanje podataka o stanju u Sjedinjenim Američkim Državama. No, pozitivna obilježja u svakom slučaju prevladavaju. Budući da se radi o analitičkom komparativnom prikazu, a ujedno je znatan dio pozornosti posvećen ostvarivanju prava u praksi, knjiga može biti zanimljivom mnogima, bilo da se bave pravom, politologijom, politikom, sociologijom, etikom, bilo da su pobornici zabrane ili liberalizacije pobačaja. U svakom slučaju pruža niz korisnih informacija koje mogu poslužiti kao argumenti kad se u Hrvatskom Državnom Saboru i u hrvatskoj javnosti bude raspravljalo o Prijedlogu zakona o prekidu trudnoće čiji je nacrt stručno povjerenstvo, što ga je imenovalo Ministarstvo zdravstva, pripremlilo još 1996. godine.

Vesna Magličić